

- yor?, 2004-11-24 10:38:22 info@turkish-weekly.net/türkçe/makale.html. Erişim Tarihi: 20.06.2005.
- Gesetz über die Aufgaben und Befugnisse der Bayerischen Staatlichen Polizei Polizeiaufgabengesetz (PAG) 2005: <http://www.polizeirecht.de/polizeiaufgabengesetz-Bayern.htm> Erişim tarihi: 09.08.2005.
  - Gözler, Kemal. 2005: Karşılaştırmalı anayasa hukukunda af yetkisi <http://www.anayasa.gen.tr/af.htm>, 14.07.2005.
  - Gürer, Cüneyt, 2005: Suç Analizi: Çağdaş Polisin Vazgeçilmez Silahı, <http://www.caginpulisi.com.tr/34/40-41-42-43-44-45-46.htm>, erişim tarihi: 08.07.2005.
  - Kirazcı, Ahmet - Gürer, Cengiz - Şirin, Feray 2005: Kapkaç Olayları Ve Polis, İnceleme Ve Araştırma Raporu 5, <http://egmltkbmmb01/> Erişim tarihi: 05.09.2005.
  - Yalçın, Zübeyde, 2006: <http://www.sabah.com.tr/2004/11/27/siy103.html> Erişim tarihi: 25.01.2006.
  - Yücel, M. Tören, 2005: Yeni CMK'nun Sosyolojisi, <http://www.cankaya.edu.tr/turkcc/yayinlar/487b.doc>, Erişim tarihi: 08.07.2005.

## Adalet ve Kanun Arasında: Savaş Etik Olarak Temellendirilebilir mi?

Sinan Kadir ÇELİK\*

Belirli bir açıdan bakıldığında, her türlü savaşın aynı ölçüde saçma ve ahlaki temelden yoksun olduğu söylenebilir; çünkü herhangi bir gerekçeyle bir insan, bir insanı öldürmemelidir. Söz gelimi her ne kadar Kant'ın savaş üzerine olan düşüncelerinde bir "gerilim" varsa da, genel hatlarıyla Kantçı etik anlayışını benimseyenler savaşa gitmemeli, herhangi bir savaşı meşrulaştırmamalıdır. Zira bu anlayış içerisinde savaşların zaten olmaması gerekir; eğer bir savaş varsa, savaşın kendisine karşı olmamız salık verilir, savaşta bir taraf değil. Başka bir şekilde söylemek gerekirse, örneğin savaşa karşı pasifizmi savunan bir etik kuramıyla ancak savaşların neden olmaması gerektiği temellendirilebilir. Ne var ki bu yaklaşım, sürekli olarak savaşlarla karşılaşmak olgusunun karşısında yalnızca bir temenni olarak kalacak ve sonuçta gerçekçi olmamakla eleştirilebilecektir. Hatta ister deontolojik, ister hümanist bir şekilde temellendirilsin,

işgal altındaki bir ülkenin ulusal kurtuluş mücadelesinde ya da Nazizme karşı savaşta bile asker kaçacağı olmayı meşrulaştıran böylesi bir pasifizmin önerdiği vicdani reddin aslında ahlaksızlık olduğu da öne sürülebilecektir. O zaman herhangi bir savaş, ya da genel olarak savaş olgusu karşısında belirli bir tutum alırken "her türünden savaş anlamsızdır, etik olarak gerekçelendirilemez" diye düşünebileceği gibi örneğin Hobbes'u izleyerek, insanlar arasındaki savaşların kaçınılmazlığı değiştirilemeyecek bir olgu olarak da ele alınabilir. Diğer bir deyişle, savaş *a priori* olarak reddedilecek olursa, herhangi bir savaşa dair konuşmak da gereksizleşecektir. Çünkü savaş, görüldüğü her yerde lanetlenmelidir. Fakat savaş belirli bir "doğal durum", "insan doğası" kavramsallaştırmasına dayanarak ya da herhangi başka bir gerekçeyle kaçınılmaz bir olgu olarak ele alınacak olursa, bu durumda karşımıza "taraf tutma" sorunu çıkacaktır. Bu soru-

(\* ) ODTÜ Felsefe Bölümü Araştırma Görevlisi.

(1) *Ahlak Metafizikinin Temellendirilmesi ve Pratik Aklın Eleştirisi* gibi ahlak felsefesine ilişkin çalışmalarında Kant, her ne şart ve koşulda olursa olsun bir insanın bir insanı öldürmesinin etik olarak gerekçelendirilmesinin olanaksız olduğunu önerir. Kant'a göre değil kişinin bir başkasını, kendisini öldürmesi bile "koşulsuz buyruk" a aykırıdır. Bu nedenle Kant etiğe ilişkin yazılarında savaşı açıkça lanetler. Fakat Kant'ın *Sürekli Barış Üzerine Felsefi Bir Deneme* gibi daha çok siyasete ilişkin yazılarında, devletler arasındaki savaşların *Komopolis'in* kurulması gibi olumlu sonuçlara yol açabileceği gerekçesiyle bazı savaşları meşrulaştırmıştır. Kant'ın pratik felsefesi açısından çözümsüz bir sorun gibi görünmektedir. Kant'ın savaş olgusuna kategorik olarak karşı çıkışıyla pratik olarak olunması arasındaki bu "gerilim" in ayrıntılı bir şekilde serimlendiği ve tartışıldığı bir çalışma için bkz. Emre Bağcı, "Küresel Savaşların Eşiğinde Kant ve Hegel'i Yeniden Okumak", *Doğu Batı* (24), 2003, ss.105-121.

na ilişkin olarak ise örneğin Machiavelli savaşta güçlünün yanında olmamız gerektiğini salık verirken, örneğin Marx haklılığının yanında olmamızı salık verecektir ve eğer söz konusu olan savaşın kendisinin reddi değil, belirli bir savaşta haklılık, o zaman da haklılığın ne olduğu sorunuyla yüzleşmek zorunda kalırız. Bu soru sorulduğu anda ise karşımıza adalet, özgürlük ve hukuk gibi kavramlar dikilecektir. Günümüzde uluslararası ilişkilerde, "adil savaş teorisi" (*just war theory*) üzerine kurulu bir savaş hukukundan söz edilebiliyorsa ve savaş "insan hakları etiği" ya da adalet, özgürlük gibi kavramlar adına yapılabiliyorsa, belirli bir savaşta ya da genel olarak savaş olgusunu meşrulaştırmak için bazı ölçütlere başvuruluyor demektir. Bu noktada felsefe tarihinde Aristoteles, Cicero, Augustine gibi düşünürlerin ya da günümüzde Michael Walzer gibi adil savaş teorisyenlerinin hangi koşullarda savaşın etik olarak adil ya da hukuki olarak meşru olduğuna ilişkin yapmış olduğu tartışmalara girmeden, savaşın haklı olup olmadığına karar verirken başvuracağımız ölçüt ya da ölçütler konusunda şöyle bir ön-belirlemede bulunabiliriz.

Her şeyden önce savaş, aslında her zaman savaş ilan edenin savaşdır; kendisini savunmak zorunda bırakılan taraf ise nefsi müdafaa yapar. Nefsi müdafaa durumunda ise fazladan bir temellendirmeye gerek yoktur. Çünkü nefsi müdafaa, tanım gereği, canına kastedilen tarafın, yaşamaya hakkı ol-

duğunu savunmasıdır ve bu savunmanın haksız olduğunun iddia edilmesi, en azından hukuksal olarak anlamsız olacaktır. Gerçi Levinasçı bir etik tutum, nefsi müdafaa bile sorgulayacaktır: "[B]enim ötekiye yanıt verme ödevim benim hayatta kalma doğal hakkımı, yaşam hakkımı (*le droit vital*) askıya alır."<sup>2</sup> Kısaca Levinas'a göre kendini korumak için olsa bile öldürmek, meşru bir eylem olmayacaktır.<sup>3</sup> Levinas'ın nefsi müdafaa bile sorgulamakta tereddüt etmeyen diğer kâmlığının, Spinoza'nın "varolma hakkı" (*conatus essendi*) üzerine temellenen ve sağduyuya yakın etik anlayışına bu karşı çıkışı, etiğe dair yürütülen bir tartışmanın konusu olabilse bile, bu diğer kâmlığın bir yasanın kurucu ilkesi olabileceğini düşünmek son derece güçtür. "Canımı neden kurtarmaya çalışıyorsun?" sorusu, en fazla ve olsa olsa Levinas'ın diğer kâmlığının yer ettiği bir vicdanın sorusu olabilir. Sonuç olarak varolma hakkına saldırı ile varolma hakkını savunmak, saldırıya karşılık vermekle saldırmak, hem etik, hem de hukuksal olarak farklı şekillerde değerlendirilmesi gereken eylemlerdir. Dolayısıyla savaş, her ne kadar iki taraflı bir mücadelemiş gibi görünüyorsa da savaş ilan eden tarafın savaş olarak görülmesidir. O zaman savaş ancak saldıran tarafın gerekçeleri temellendirilebilir. Öyleyse savaş, saldıran tarafın gerekçelerinin doğruluğu ölçüsünde haklı ya da haksız bir savaş olacak ve bu noktada karşımıza şu soru çıkacaktır: Etik gerekçelerle bir devlet bir baş-

ka devlete ya da siyasi bir kurum, organizasyon, topluluk diğer bir siyasi kurum, organizasyon veya topluluğa savaş ilan edebilir mi? Kısaca, savaş ilanı etik olarak gerekçelendirilebilir mi?

Aslına bakılırsa bu soru, bir milat vermek gerekirse daha çok Kant sonrası felsefenin bir sorusu gibi görünmektedir. Bu sorunun tarihselliğinin altını çizmek, en azından şu açıdan önemlidir. Her şeyden önce savaşa karşı Kantçı bir etik tutumu benimsemekle Aristoteles, Hobbes, Machiavelli gibi düşünürleri basitçe ahlaksızlıkla ya da dar görüşlü olmakla itham edemeyiz. Zira söz konusu düşünürler için savaş, herhangi bir siyasi sorundan özü itibarıyla farklı bir sorun değildir. Açıklamak gerekirse, bu düşünürlerin bir siyasi organizasyonun belirli koşullarla karşılaştığında savaş ilan etmesini, savaşa girmesini doğal karşılamasının ardında etik bir değer değil, pratik bir gerekçe vardır. Bu pratik gerekçe bize savaşın etik değil, özü itibarıyla siyasi bir ilişki biçimi olduğunu söyler ve devletler ya da siyasi organizasyonlar arasındaki ilişkilerin insanlar arasındaki ilişkilerden farklı bir şekilde değerlendirilmesi gerektiği varsayımına dayanır. Bu noktada geçmişte savaşların oldukça sarıh bir biçimde siyasi bir amaca ulaşmak için açıldığını da unutmayalım. Örneğin bir A imparatoru ya da kralının, bir B imparatorundan ya da kralından vergisini alamadığı noktada ona karşı bir savaş ilan etmesi oldukça doğaldı. İmparatorluğun genişlemesi önemliydi; çünkü genişleyemiyorsa daralırdı. Askerler savaşa ganimet için gider, evlerine döndüklerinde bir kahraman olarak karşılanılmak isterlerdi. Bu açıdan bakıldığında savaş, oldukça

açık bir şekilde iktisadi, siyasi bir ilişki biçimiydi.

Savaşın etik olarak gerekçelendirilmeye başlanması, etik gerekçelerle savaş açılması ise daha çok günümüze özgü bir olgu gibi görünmektedir. Özü itibarıyla siyasi bir ilişki biçimi olan, iktisadi ve siyasi nedenlerden kaynaklanan bir savaşın etik olarak temellendirilmeye çalışılmasının ardında savaş ilan etmenin asıl niyetini, bundan sağlanacak çıkarı ve böylece ulaşılabilecek amacı gizleme stratejisi vardır. Kısaca savaş ilanına ilişkin olarak sunulan etik gerekçeler savaşı meşrulaştırma aracıdır, ulaşılmaya hedeflenen asıl amaç değil. Devlet dediğimiz siyasi organizasyon bir insan değildir ki erdemli olsun ve kendi bildiği hakikat uğruna, "insan hakları etiği" adına kendi vatandaşlarını insan öldürmeye sevk ve seferber edebilsin. Burada söylenenleri anlaşılır kılmak için tartışmayı belirli somut durumlarla ilişkilendirerek sürdürmekte fayda var. Bu bağlamda günümüzde etik gerekçelerle savaş ilan etmekte ustalaşmış olan bir devletin, ABD'nin hangi gerekçelerle savaş ilan ettiğine biraz yakından bakalım.

George W. Bush'un bu konuda son yıllarda söylediklerine bakılırsa, ABD siyasi ya da iktisadi değil, etik gerekçelerle savaş ilan etmek zorunda kalmaktadır. Örneğin Bush 1 Haziran 2002 tarihinde *New York West Point*'te ABD Askeri Akademisi'nin mezuniyet törenindeki konuşmasında şunları söylüyor:

Her zaman savaşta olduğumuz gibi yine savaşacağız; yalnızca barış için, insan özgürlüğünün yanında yer almak için savaşacağız. Barışı terörist ve tiranların tehditlerine karşı koruyacağız...Ve

(2) Emmanuel Levinas ve Richard Kearney, "Dialogue with Emmanuel Levinas", *Face to Face with Levinas* içinde, Albany: SUNY Press içinde, 1986, s.23. Türkçesi: "Fenomenolojiden Etiğe", çev. Özkan Gözal, der. Zeynep Direk ve Erdem Gökyaran, *Sonsuza Tanıklık* içinde, İstanbul: Metis, 2003, s. 272.

(3) Bu konuda yapılan bir tartışma için bkz. Judith Butler, "Kırılgan Hayat", çev. Başak Ertür, *Kırılgan Hayat: Yaşın Şiddetin Gücü* içinde, İstanbul: Metis, 2005, ss.132-152.

barışı her kıtada özgür ve açık toplumları destekleyerek genişleteceğiz. Adil bir barış kurmak Amerika'nın fırsatı ve görevidir... Amerika'nın genişleteceği bir imparatorluğu ya da kuracağı bir ütopya yoktur. Kendimiz için ne istiyorsak diğerleri için de sadece onu istiyoruz: Şiddete karşı güvenlik, özgürlüğün bahşettikleri ve daha iyi bir hayat için umut.<sup>4</sup>

Bush'un bu söylediklerine bakıldığında, etik bir jargonun nasıl olup da siyasete sirayet ettiği oldukça açık bir biçimde görünmektedir. Bush'a göre ABD şiddet değil, güvenlik istemektedir; savaşı değil barışı talep etmektedir; esaret değil özgürlük adına savaşmaktadır. Diğer yandan ABD'nin bir ütopya ya da imparatorluk kurmak gibi bir niyeti ya da hayali de yoktur. Kısaca ABD'nin savaşa girmesinin, savaş ilan etmesinin asıl amacı siyasi değil, etik değerleri gerçekleştirmektir. Yine Bush'un söylediklerine bakılırsa ABD, yalnızca kendisi için istediği "iyi"leri herkes için de isteyen bir devlettir. ABD diğer ülkelerle kurduğu bu empati ilişkisiyle erdemli bir insan rolü oynayabilmektedir ve bir devletin kendini erdemli bir devlet olarak ilan etmesi kanımca oldukça tehlikelidir. Elbette hiç kimse etik olarak güvenlik yerine şiddet, barış yerine savaş, özgürlük yerine esaret istemeyecektir. Demek ki erdemli bir devlet olduğunu öne sürerek ABD şiddete başvurmak ve savaşmak zorunda kalıyorsa, bir takım gerekçeleri olmalıdır. Ne var ki eğer ortada gayri hukuki bir müdahale, savaş varsa ve bu savaşı iktisadi ve siyasi olarak gerekçelendirmek de "benim as-

lında ve esasında bu savaştan çıkarım bu" demek anlamına geliyorsa ve hukuksal olarak düzenlenmiş bir alanda, uluslararası topluluk önünde bu savaşı bir şekilde meşrulaştırmanız da elzemse, başvurabileceğiniz tek bir alan kalıyor demektir: Etik. Evet, ABD de bu gerçeğin oldukça farkında olduğu için ilan ettiği savaşları etik olarak gerekçelendirmektedir. İlginçtir, Bush'un danışmanlarının ve ABD yandaşlarının bu savaşı meşrulaştırmak için kullandığı tüm etik argümanlar ise Hollywood filmlerinden alınmadır. Örneğin Bush'un ağzından son dönemlerde ilan edilen savaşları temellendirmek için kullanılan söylemin bazı Hollywood filmlerindeki şu klişeden hiçbir farkı yoktur: Bir takım kötü niyetli insanlar ellerine büyük bir güç geçirmiş durumdadırlar (nükleer silah, iktidar vb.). Ve bu insanlar halklarına zulüm etmektedirler ya da korkunç bir terör eyleminin hazırlığı içerisindeyler. Söz konusu kişilerin zaten terörist ya da tiran olduğu da düşünülecek olursa, demek ki bir an önce önlem alınmalıdır. Aynı konuşmada Bush'un söylediği gibi:

Eğer tehditlerin bütünüyle gerçekleşmesini beklersek, çok fazla beklemiş oluruz... Ama teröre karşı savaş savunmayla kazanılamayacaktır. Düşmanla savaşmalıyız, onun planlarını bozmalıyız, onun en kötü tehditlerine bu tehditler gerçekleşmeden karşı koymalıyız. [Bizi] güvenliğe götürecek tek yol müdahale etmektir; ve bu ulus müdahale edecek... 60 ya da daha fazla ülkede olan terör hücrelerini sermayenin tüm araçlarını, zekayı ve hukuki zorlamaları kullanarak ortaya çıkarmalıyız.<sup>5</sup>

İşte tam da Bush gibi düşünen cesur, zeki ve fazlasıyla çevik olan bir polis bu klişeyle çekilmiş film boyunca tehlikeli bir suçlunun peşindedir. Bu caninin planlarını bozmak için bu cesur polis, ölümü bile göze alarak amansız bir mücadele verir. Bu şekilde bol aksiyonla devam eden filmin sonuna yaklaştığımızda şöyle bir sahneyle karşılaşılır: Bu cesur polis film boyunca kovulduğu bu tehlikeli caniyi yakalamak üzere; ama bu polisin elinde örneğin suçlunun evini arama izni yoktur. Bu durumda cesur polis, bir ikilem içerisine düşer: Eğer kanunlara uyar, o eve o anda girmez ve örneğin evi arama izninin çıkmasını beklerse o zaman suçlu elinden kaçacak, büyük kötülükler yapacaktır. Ama diğer yandan o kanunlara saygılı bir polistir; bir adalet ve kanun bekçisidir. Bu noktada bu cesur polis adalet ve kanun arasındaki gerilimli ilişki içerisine düşer. Kanunlara uyması gerekmektedir ama eğer kanunlara uyarsa adalet yerini bulamayacaktır. Ne de olsa "adalet" hukuktan daha fazla bir şeydir. Sonuçta söz konusu polis kanunların yetersiz olduğunu görür ve adaletin yerini bulması için o eve hukuku ihlal ederek de olsa girer. Duruma göre suçluyu ya öldürür ya da yakalayarak kanuna teslim eder.

İşte tam da bu nedenle ABD, kanuni zorlamaların yetersiz olduğunu gören adalet savaşçısı bir dürüst polis olarak "sermayenin tüm araçlarını ve zekayı" da kullanmak zorundadır. Zira bu tür filmlerden de açıkça görüldüğü gibi adaletin yerini bulması konusunda kanunlar bazen yetersiz kalmaktadır. Bu noktada ufak çaplı bir komplo teorisi kurulmasına izin verilirse, şu soruyu soralım: ABD gibi hukuk devleti olmakla ve hukukun üstünlüğünü ateş-

li bir şekilde savunmakla övünen bir ülkede, kanunların adaleti sağlamak için ne denli yetersiz olduğu temasını işleyen yüzlerce filmin çekilmesinin nedenlerinden biri de acaba "ilerde bu polisin düştüğü duruma ben de düşersem ve uluslararası hukuka uymamak zorunda kalırsam, anla beni ey halkım, bu yalnız ve yalnız adaletin yerini bulmasına yöneliktir" demek için midir? Zira bu tür filmlerde bazı durumlarda kanuna uyulduğu zaman adalet yerini bulmaz; cesur, zeki, çevik ve ahlaklı olan bir polis adaletin yerini bulması için kanunları bile isteye çiğner. Aynı şekilde açtığı savaşları nasıl gerekçelendirildiğine bakarsak ve bu gerekçelere inanacak olursak, ABD'nin cesur, zeki, çevik ve ahlaklı olan bir devlet olduğuna ve "adalet yerini bulsun" diye uluslararası hukuku hiçe saydığına da inanmamız gerekir. Oysa söz konusu filmlerin olduğu gibi ABD'nin de bugün açtığı savaşların asıl nedeni ve amacı hasılattır. Alain Badiou'nun tarif ettiği gibi bu savaşın ardında etik değil, günümüzde saat gibi işlemekte olan şu mekanizma çalışır:

Evet, bir yandan Bin Ladin ya da cinayeti finanse eden, azmettiren her kimse o, diğer yanda Amerikan süpergücünün temelleri; bunlar aynı dünyaya ait: paranın, kör gücün, kinik rekabetin, hammaddelerin gizli altınının, insanların gündelik hayatlarının topyekun küçümsenmesinin, boşluk üzerine temellenen bir kendinden eminliğin getirdiği kibrin dünyasına, nihilist dünyaya ait. Bir de tüm bunların üzerine yapılandırılmış dinsel ve ahlaki basmakalıplaflara aitler: İyilik, Kötülük ve Tanrı, her iki tarafta da, bu mali vahşetin çekişmelerine, hegemonik iktidarın bu

(4) <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2002/06/20020601-3.html>, indirilme tarihi: 02.09.2006

(5) <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2002/06/20020601-3.html>, indirilme tarihi: 02.09.2006